

geloovigen, die door den laster van Caroli dreigden in de war te geraken.

De laster had ook in Bern al doorgewerkt. De predikant Megander, die dezen brief van Calvijn ontving, woutrouwde Calvijn ook al bij voorbaat.

De volgende maal geven wij een overzicht over het verloop der Synode.

A. JANSE.

## VAKWETENSCHAP EN PRAKTIJK

### Bijbelsche Zeevaart.

#### I.

##### Een Adramytténisch schip.

Het zal misschien bij sommige lezers verwondering gewekt hebben, dat in Hand. 27 sprake is van een Romeinsch officier die met zijn soldaten en een aantal gevangenen zich moet inschepen op een Adramytténisch vaartuig.

Was voor deze expeditie niet een eigen transportschip beschikbaar? Daarbij komt nog dat de Adramytteen hen niet eens naar Ostia bracht. Ergens in Azië (tegenwoordig Klein Azië) moesten ze maar zien een schip te vinden dat naar Italië voer.

Het is van Romeinsche Keizers bekend, dat zij op hun reizen over zee gebruik maakten van koopvaardij-schepen. Temidden van vracht en passagiers lieten zij zich dan van de eene haven naar de andere brengen.

Bij eenig nadenken behoeft het geen verwondering te wekken, dat de Romeinsche officier Julius niet van een Rijks-vaartuig gebruik maakte. Vooral voor ons Nederlanders niet.

Wanneer een detachement koloniale troepen naar Indië vertrekt maakt men gebruik van een schip dat geregeld den passagiersdienst onderhoudt en wordt niet een speciaal troepenschip daarvoor uitgerust. Ook de nieuwe landvoogd, de gouverneur-generaal of de gouverneur van het gewest gaat per mailboot. Eveneens zijn voorbeelden bekend dat gedetineerden met de gewone boot naar het vaderland werden gezonden. Troepen-schepen kent men slechts in tijd van oorlog. Als legers van duizenden moeten vervoerd worden. Ook de Romeinen hadden voor het overbrengen van hun legers overzee troepenschepen. De z.g. „naves actuariæ“. Deze schepen onderscheidden zich van andere hierin, dat ze zowel door riemen als door zeilen konden worden voortbewogen. Hun verschaning lag lager, dan van de gewone koopvaarders, hetgeen hen geschikt maakte voor het aan boord nemen van troepen en paarden.<sup>1)</sup>

Maar van zoo'n schip maakte Julius geen gebruik.

Een tweede vraag die in deze kwestie voor ons belang heeft is of de kusten van Palestina en Phoenicië buiten het wereldverkeer lagen? En dat schijnt inderdaad het geval te zijn geweest. De verwoesting van Tyrus, eerst door Nebucadnezar en later door Alexander de Groote is zoo absoluut geweest, dat zijn oude beteekenis als zeemogendheid nimmer meer herleefd is.

Daarentegen is aan de kust van Palestina een nieuwe stad ontstaan. Op de plaats waar eens de burcht van Straton stond liet koning Herodes de Groote — dezelfde van den kindermoord van Bethlehem — een stad verrijzen die in twaalf jaar tijds al de overige steden van het Heilige Land in grootte en aanzien overtrof.<sup>2)</sup> Heel spoedig trok deze nieuwe havenstad, Caesarea geheelen, een belangrijk deel van den vroegeren handel tot zich. Het ruime vierkante havenbasin lag ingesloten door „enorme pieren“. De „Sailing Directions“ spreken van „immense moles“. Kaden waren aangelegd. Loodsen verzezen, waarin de goederen lagen opgeslagen voor verder vervoer. Caesarea had volgens Flavius Josephus een haven die met Piraeus kon worden vergeleken.

Voor de schepen die van Alexandrië naar Italië moesten echter lag de Palestijnsche kust te ver uit den koers. Het zou hetzelfde zijn als dat tegenwoordig de mailbooten uit de „West“ en bestemd voor Nederland eerst nog eens Valencia aanliepen.

Daar het nu eenmaal besloten was „dat wij naar Italië zouden afvaren“, moest er haast worden gemaakt. Anders zouden zij vóór den a.s. winter Rome niet meer bereiken. En daarom nemen ze een schip dat hen het beste voorkwam. Dat was een Adramyttener.

Dit vaartuig moet men echter niet al te klein voorstellen en vooral niet als onzeewaardig. Reeds eeuwen bouwde men schepen wier rompen door spanen, kiel en stevens versterkt waren. Het moet een schip geweest zijn waarop toch tenminste honderd man eenigen tijd kon vertoeven.

Behalve de eigen equipage, die minstens uit 15 man bestond, was daar Julius met zijn „keizerlijke

bende“, vervolgens Paulus, Lucas, Aristarchus, de gevangenen en mogelijk nog enkele passagiers. Luxe is er aan boord niet geweest. De gevangenen zullen ergens aan dek of in een gedeelte van het ruim aan den ketting gelegd zijn. Men mag terecht veronderstellen, dat ze de kustplaatsen langs Azië niet hebben aangedaan omdat er geen ruimte voor de vracht was en de vaart tot Myra werd goedge maakt door het transport menschen.

Het Adramytténisch schip moet geheel als kustvaartuig worden gezien. Adramytte — thans Adramytti — was zijn thuishaven, in Mysië gelegen.

Paulus is daar waarschijnlijk eerder geweest. In ieder geval er vlak bij, n.l. in Assus<sup>3)</sup>, op zijn derde zendingsreis. Er zijn uitleggers, die bij Adramytte gedacht hebben aan het weinig bekende Adrymeton, gelegen aan de kust van Lybië. Maar zeer terecht heeft Breusing<sup>4)</sup> opgemerkt, dat Adrymeton geen haven had en derhalve nimmer met Adramytte verward kan worden. Deze laatste stad was gelegen aan een golf van denzelfden naam. Vóór de baai ligt het eiland Lesbos, waarlangs men door twee toegangen — de Ilya baai in het noord-oosten en de Axia-baai vanaf het zuiden — de stad kan bereiken.

Wie den Griekschen archipel en de kust van Klein-Azië uit eigen aanschouwen kent, moet wel alle respect hebben voor deze zeevaarders. Ze beschikken over een kennis van kusten en waren plaatselijk goed met de toestanden voor de navigatie op de hoogte. In die dagen bestond een zeer goede Zeilaanwijzing, n.l. van Periplus. Nu moet men dat niet zoo indenken als zou aan boord van ieder schip een Zeilaanwijzing te vinden zijn. De boekdrukkunst werd niet beoefend. Alles moest geschreven worden. Dus waren er slechts enkele exemplaren in bijzondere bewaring. Daarbij staat het nog te bezien, of de Adramytteensche zeelieden lezen konden. Een vaste veilige methode die van ouder op ouder werd doorgegeven was: „volg maar den loop van de kust“. Niettemin was de zeemansgids van Periplus zeer nauwkeurig. Zelfs zoo, dat de Fransche admiraal Jurien de la Gravière in den Krimoorlog (van 1853—56) erop durfde te varen.

Kaarten waren zoo goed als niet in omloop. Een bekend kaartteekenaar uit de Oudheid was Marinus van Tyrus. Deze leefde en werkte in de 2de eeuw na Chr.

Iedere kustvaart brengt een grondige kennis der plaatselijke gesteldheid mee. Men treft datzelfde aan in ons Indië. Kustvaarders moeten dan ook zijn menschen met sobere levensbehoeften, gehard tegen het leven, tegen weer en wind. Met hun kleine schepen trotseeren ze storm en ontij. En dat eens ingedacht in den tijd van Paulus. Hun primitieve hulpmiddelen voor de vaart. Geen kompas, geen kaarten, weinig kustverlichting, geen bakens. En dan bij nacht. Herodotus zegt ergens, dat ze vooral bij nacht voeren. De verklaring van Ramsay op blz. 439 van „Paulus“<sup>5)</sup> is niet geheel juist. Wat daar wordt beschreven is de zoogenaamde „land- en zeewind“ en die waait niet in het voorjaar in die streken. (Aangenomen, dat het toen voorjaar was). Mogelijk dat ze bij donkere maan ten anker gingen, uit vrees voor de grillige kust. Maar een kustvaarder — en vooral een uit de Oudheid — durfde veel. Hij was geboren zeeman. Vandaar dat de Adramytteners het volle vertrouwen van Julius genoten.

W. E. VAN POPTA.

4) Hand. 20: 13, 14. Zie ook „Paulus“, blz. 439.

5) Breusing, Nautik der Alten, S. 148.

6) G. Wielenga, Paulus, blz. 439.

## ZENDING EN EVANGELISATIE

### Calvijn en de Zending.

Wanneer C. Mirbt schrijft: „Men kan een geschiedenis der Reformatie geven, zonder het woord zending te gebruiken“, dan mag dat juist zijn, als hij alleen ziet op Luthers levenswerk. Wij zagen het, bij Luther is het niet gekomen tot de zendingsdaad.

Maar wat Calvijn betreft, heeft Mirbt zeker ongelijk. Wel was de Reformator van Genève in zijn gedachten over de heidenzending kind van zijn tijd. In de uitwerking van die gedachten is hij niet veel verder gekomen dan Luther. Maar het blijft zijn eer, dat van hem is uitgegaan de groote stuwkracht in de eerste protestantsche zendingsonderneming.

Wanneer we echter vragen, wat Calvijns gedachten over de zending waren, stuiten we bij hem, evenals bij Luther, op een merkwaardige tweeslachtigheid in zijn denken. Gedachten, die iedere zendingsactie van tevoren onmogelijk maken, blijven staan naast ideeën, die direct tot de zendingsdaad moesten leiden.

Zoo verwondert Calvijn zich met de andere Reformatoren over de groote uitbreiding, die het Evangelie door de Apostelen heeft ontvangen. Als hij Ps. 22: 28 leest, ziet Hij Christus, die als een bliksem van Oost naar West de wereld is doorgegaan om de volkeren binnen Zijn kerk te ver-

gaderen. Ja, af en toe schijnt hij zelfs te meenen, dat de Apostelen het bevel van Christus geheel ten uitvoer hebben gebracht, dat werkelijk het Evangelie tot aan het einde der aarde is verkondigd en dat daarom de zending haar afsluiting al gevonden heeft.

Zoo kan hij ergens zeggen: Na Christus' opstanding zijn de grenzen van het Rijk van Christus in de lengte en breedte onder alle mogelijke volkeren uitgezet en werden naar Christus' bevel de geloovigen van alle kanten verzameld.

De latere orthodoxie heeft meer dan eens gemeend zich ook op Calvijn te mogen beroepen voor deze gedachte, dat de apostolische tijd de tijd der kerkstichting was. Toen had God daarvoor bijzondere gaven aan Zijn Apostelen gegeven. Door hen en hun volgelingen zou het Zendingsbevel voor alle eeuwen ten uitvoer zijn gebracht.

Toch heeft Calvijn op andere plaatsen dieper perspectief gezien. In de verklaring van Mal. 4: 3 zegt hij van het Rijk Gods dat het vandaag zijn loop voortzet en nog niet voltooid is. Daaruit is zonder meer duidelijk, dat Calvijn niet zoo star als de latere orthodoxie de stelling verdedigd heeft, dat het Evangelie tot aan het eind der aarde gekomen is. De Apostelen zijn het werk begonnen, maar zij hebben het niet voleindigd. Het werk gaat door. Maar door wie.

Dat is nu de vraag, waarop ook Calvijn geen afdoend antwoord geeft. Nergens dringt hij door tot de overtuiging, dat de zending als vervolg op het werk der Apostelen recht en plicht van de kerk van alle eeuwen blijft.

De tegenstanders hebben hier een teken van zwakte van het reformatorisch Christendom gezien. Wie echter de geschiedenis volgt moet wel tot de conclusie komen dat de zending juist dan haar grootste kracht kon ontplooiën, waar ze wortelde in den voedingsbodem der Hervorming. Heel de zendingsgeschiedenis kan men zien als de geschiedenis van den geest en de kracht der Hervorming.

Nu blijft het feit, dat de hervormers zelf dit niet zoo gezien hebben. Warneck spreekt hier zelfs van een schuldig verzuim. Maar alles samengenomen lijkt het me beter hier een eenzijdigheid in kennis en inzicht te zien. Iedere tijd heeft die. Ook wij hebben ze zeker.

God heeft voor iederen tijd ook de eigen opdrachten. Calvijn heeft die verstaan. Hij mag naast Luther de grondslagen voor de zending leggen.

De leer der uitverkiesing heeft hem zeker daarin niet verhinderd. Integendeel ze blijkt ook hier een stuwende kracht.

Als Calvijn denkt aan de roeping der heidenen, ziet hij het vrijmachtig doen Gods, die zeker Zijn doel zal bereiken. Niet door het doen en laten der menschen wordt het Rijk van Christus gebouwd. Dat is alles Gods werk, waarom hij ook de geloovigen oproept om God alleen groot te maken.

Daarbij is echter iedere gedachte aan passiviteit ver. Moelijk zou men die ook kunnen vinden bij den man, van wie zooveel is uitgegaan. Trouwens het blijkt uit zijn eigen woorden in de verklaring van Jes. 12: 4, 5: „Wij zien hieruit, hoe sterk in alle geloovigen het verlangen moet zijn, dat Gods goedheid allen openbaar worde, opdat zij allen komen tot een dienst van den eenen God. Daartoe zullen echter niet anderen vermaand of vooruitgezonden worden, maar wij zullen zelf anderen ten voorbeeld zijn, zelf hen voorgaan.“

Met het oog op de roeping der heidenen mag het Evangelie niet in een hoekje verborgen blijven, maar moet overal verkondigd worden.

Dat is toch niets minder dan een oproep tot zendingsarbeid, een herinnering aan den zendingsplicht der gemeenten.

Maar ze blijven, en dat is merkwaardig, evenals bij Luther sporadisch, zooals ook de eerste zendingsdaad, van Calvijn uitgegaan, op zichzelf blijft staan. Immers niet gedragen door een allesbeheerschenden gehoorzaamheidsdrang vindt hij na de eerste mislukking geen vervolg.

...

Het is wel zeer eigenaardig geloopt met de eerste zendingsonderneming.

Wanneer in 1555 een zekere Villegaignon, op voorspraak van de Coligny bij den Franschen koning steun vindt voor zijn kolonisatieplannen in de nieuwe wereld en hij straks met twee schepen uit kan varen, dan zijn het voornamelijk Protestanten die hem vergezellen.

Villegaignon, die in elk geval in naam protestant was, had ook verbinding gezocht met Calvijn. Uit de briefwisseling tusschen deze beide mannen, vernemen we iets over het verloop van deze expeditie, die in November 1555 bij Rio de Janeiro aankwam.

Het begin was ontzettend zwaar. Van twee zijden dreigden er gevaren. De Portugeezen die hier zeggenschap meenden te hebben, namen een vijandige houding aan en ook de inboorlingen waren zeer gevaarlijk. Ontmoedigd keerden enkelen naar Frankrijk terug. Met de rest vestigde Villegaignon zich vlak onder de kust op een eilandje, dat hij den naam „Coligny“ gaf.

In zijn brieven aan de Coligny en Calvijn dringt hij al spoedig aan op de uitzending van enkele

predikers bevestigend rijk van C

Uit Genève. Men vaardigd, en Wilhe Genève. Men geheel zi waren „brenge“, die met zamelde honderd vember 11 gende jar

Over de ben we e aan een o samen a

De laat op de ver en hun w den refor

„Onze des Heilig tus verbo de geweld niet verhi zijn in de draagt.“ ( worde, w hun zorg over de o gaignon t en broede werk.

Ze hebl van hier Christus' om Calvi van Chris tooien.“ In den gevens ov kolonie. Z het levei somming roept he Hoe zull den? Bov komelijke „Daar de toevertrou Edomictel

Dit opti gaignon b hem aan breken er Enkel en vierung in zekere Co hier zijn. Villegai Chartier i advies. V Lotharing tegen de dienstoefe in het vad Daardoc protestant van den a verijeld. Toen d wilde kee eiland. Z contact z een uitvo heden van „Geschich Amerika pogingen te predike in hun ta van de ta

Lang he uithouden. slotte hun niet zeew naar Fran aan naar echter als ontsnappe tuigenis af op drie van hij, omdat goede dien

Die op h de Franse Rochelle.

De kolon kon geen Frankrijk aan de bes hij in de g Zoo eind testantsche Naast de van godsd dit ideaal

1) Bakker Dirks, Geschiedenis van de Nederlandsche Zee-macht, Deel I, blz. 18.

2) G. Wielenga, Paulus, blz. 482. Zie ook de noot onderaan.

3) Balmer, Die Romfahrt des Apostel Paulus.